

เครือข่ายชุมชนจันทน์จวักกับการจัดการทุนทางประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา
วัดป่าหมากหน่อ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
COMMUNITY NETWORKS OF CHAN CHAWA AND ITS HISTORICAL CAPITAL
MANAGEMENT : A CASE STUDY OF WAT PA MAK NOR, MAE CHAN DISTRICT,
CHIANG RAI PROVINCE

¹ทียอย บำบัด, ² อักษรภักดิ์ ชัยปะละ และ ³ รักษ์ศรี เกียรติบุตร
¹Tirayoot Bumbud, ²Aksaraphak Chaipala and ³Raksi Kiattibutra

¹²³ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

¹²³ School of Political and Social Science, Thailand

¹ Corresponding Author's Email: Tirayoot.bu@up.ac.th

Received:2022-11-05

Revised:2022-11- 30

Accepted:2022-12-24

บทคัดย่อ

การศึกษาเครือข่ายชุมชนจันทน์จวักต่อการจัดการทุนทางประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาวัดป่าหมากหน่อ ตำบลจันทน์ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ภูมิประวัติศาสตร์และตำนานพื้นถิ่นที่เกี่ยวข้องกับบริเวณพื้นที่วัดป่าหมากหน่อ รวมถึงทุนทางประวัติศาสตร์ที่ค้นหาจากเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ ตำบลจันทน์ ประกอบด้วย พระสงฆ์ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยพะเยา และประชาชนตำบลจันทน์ ตามโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG จากการศึกษาพบว่า บริเวณพื้นที่วัดป่าหมากหน่อ ตำบลจันทน์ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายมีประวัติศาสตร์และตำนานพื้นถิ่นที่เกี่ยวข้องกับ “เวียงหนองล่อง”หรือ “เวียงโยนก”ตามตำนานสิงหนวัติ(สิงหนติ)ที่อยู่ระหว่างรอยต่ออำเภอแม่จันและอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายในปัจจุบันและปรากฏทุนทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย หนึ่ง โบราณวัตถุ ประเพณีคุ้มถ่วงแห และเครื่องมือหิน สอง พระวิหาร สาม พระพุทธรูปพระประธานปางพระสิงห์ 1 สี่ พระธาตุโยนกนครและบ่อน้ำทิพย์ ห้า ศาลเจ้าย่าบัวเขียว หก วังพญาปลวก เจ็ด แมงสีหู่ห้าตา แปด ศาลาพระเจ้าทันใจ เก้า รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง จะเห็นได้ว่า ทุนทางประวัติศาสตร์ทั้งเก่าของวัดป่าหมากหน่อที่เกิดการร่วมกันค้นหาร่วมกันระหว่างเครือข่ายชุมชนจันทน์จวักดังกล่าวข้างต้นสามารถนำข้อมูลทุนทางประวัติศาสตร์วัดป่าหมากหน่อไปใช้ขยายกับเครือข่ายชุมชนจันทน์จวักกลุ่มอื่น ๆ อาทิ ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำทางวัฒนธรรมเพื่อการจัดการสู่การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: เครือข่ายชุมชนจันทน์จวัก; ทุนทางประวัติศาสตร์; วัดป่าหมากหน่อ

Abstract

The goal of the case study on the Chan Chawa Community Network on Historical Capital Management at Wat Pa Mak Nor in the Chan Chawa sub-district of Mae Chan District, Chiang Rai Province, is to investigate the area's local legends and historical landscape. In line with the project to advance economic and social foundations after COVID with BCG economy, it is also to determine historical capital from the community network in Chan Chawa sub-district, specifically; monks, academic staff from the University of Phayao, and the people of Chan Chawa sub-district.

According to the study, the legendary cities of "Wiang Nong Lom" and "Yonok Nakhon" have a long history in the Wat Pa Mak No, Chan Chawa subdistrict. According to the Singhonwat tradition, this location is close to Chiang Saen District. These historical capitals were among the evidence discovered; they include 1) Weighted and stone tools from antiquity; 2) Phra Viharn, 3) the main Buddha statue in the first-subduing-position, 4) Phra That Yonok Nakhon and Nam Thip sacred pond, 5) Chao Ya Bua Khiao temple, 6) Phaya Pluak termite hall, 7) five-eyed mantles, 8) Phra Chao Tanjai Pavilion, and 9) a replica of the Buddha's footprint. In order to manage sustainable historical tourism, it may be concluded that the nine historical capitals of Wat Pa Mak Nor that were jointly investigated by the Chan Chawa community network above could be applied to additional historical capital studies of other community networks, including local leaders and cultural leaders.

Keywords: Community Networks; Historical Capital; Wat Pa Mak Nor

บทนำ

วัดป่าหมากหน่อตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลจันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายในปัจจุบันที่อยู่รอยต่อระหว่างพื้นที่อำเภอเชียงแสนและอำเภอแม่จันในปัจจุบัน อาณาบริเวณแถบนี้ในอดีตตามความในนิทานพื้นถิ่นกล่าวว่าเป็นชุมชนที่ตั้งเมืองในตำนานและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น “เวียงหนองล่อม” หรือ “เวียงโยนก” ที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ยุคต้นก่อนการก่อรูปขึ้นของอาณาจักรล้านนาของกลุ่มผู้นำแถบลุ่มน้ำโขงและลุ่มน้ำกกที่มีการก่อร่างสร้างเมืองจนพัฒนาการกลายเป็นแคว้นโยนกในระยะต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 18 โดยพระญามังรายผู้สืบเชื้อสายจากกลุ่มลวจักราชที่ปกครองดินแดนแถบนี้จนมีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์จนเป็นบ้านเล็กเมืองน้อย แคว้นต่างกันในหน้าประวัติศาสตร์ล้านนา

ด้วยความสำคัญทางภูมิประวัติศาสตร์ดังกล่าวของวัดป่าหมากหน่อคณะผู้เขียนบทความชิ้นนี้ได้ถอดบทเรียนและสะท้อนแง่มุมบางประการตามโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อศึกษาภูมิประวัติศาสตร์และตำนานพื้นถิ่นที่เกี่ยวข้องกับบริเวณพื้นที่วัดป่าหมากหน่อ รวมถึงทุนทางประวัติศาสตร์ (Historical Capital) ในที่นี้หมายถึง การนำข้อมูลเรื่องราวที่มีเค้าโครงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทใดประเภทหนึ่ง ที่มีในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ตำนานพื้นถิ่น คำบอกเล่าทางประวัติศาสตร์ เอกสารต่างๆที่มีการบันทึกไว้ทั้งเอกสารชั้นต้นหรือเอกสารชั้นรอง เพื่อเกิดความรู้ ตระหนัก รักในท้องถิ่นรวมทั้งนำข้อมูลมาต่อยอดในการสร้างความเข้มแข็งแก่คนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในอนาคต ที่ค้นหาจากเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ตำบลจันจว้า ประกอบด้วย พระสงฆ์ นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยพะเยา และประชาชนตำบลจันจว้าร่วมกัน

วัดป่าหมากหน่อกับภูมิประวัติศาสตร์และตำนานพื้นถิ่นล้านนา

ดินแดนล้านนามีลักษณะภูมิประเทศเป็นทิวเขาสูงที่ทอดตัวเป็นแนวยาวเหนือมาได้สลับกับที่ราบสูงและมีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านประกอบด้วยแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำรวก แม่น้ำสายและแม่น้ำสาขาสายต่างๆ บริเวณเหล่านี้ล้วนมีพัฒนาการของการสร้างบ้านแปงเมืองสมัยประวัติศาสตร์ตามลำดับกระจายตัวไปตามลุ่มแม่น้ำสายต่าง ๆ ยกตัวอย่างกรณีชุมชนในเขตราบลุ่มแม่น้ำกกหรือที่ราบลุ่มจังหวัดเชียงราย นับเป็นที่ราบลุ่มที่มีความกว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์มากที่สุดแห่งหนึ่งในดินแดนตอนเหนือของแม่น้ำโขงขึ้นมา (Damrikul, 1999) เมืองโบราณที่สำคัญได้แก่ เมืองเชียงราย เมืองเชียงแสน เวียงพางคำซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ในเขตที่เป็นตัวอำเภอแม่สายในปัจจุบัน เวียงไชยปราการที่เชื่อกันว่าอยู่ในเขตบ้านปางเวียงชัยหรือสันเวียง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เวียงสีทวงซึ่งกล่าวกันว่าอยู่ในเขตตำบลป่าแดง อำเภอแม่สายหรือที่ปัจจุบันเรียกเวียงแก้ว และเวียงปรีक्षाซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงทางทิศเหนือของเมืองเชียงแสน (Damrikul, 2002) ซึ่งเวียงปรีक्षाเป็นเมืองที่สร้างขึ้นภายหลังการสลายตัวของเวียงโยนกแห่งราชวงศ์สิงหนวัติ ดังตำนานเชียงแสนกล่าวถึงราชวงศ์สิงหนวัติมีกษัตริย์สืบต่อกันมา 45 พระองค์ ในที่สุดตำนานก็อธิบายการสิ้นสุดของราชวงศ์พร้อมเวียงโยนกว่า เวียงโยนกล่มเป็นหนองน้ำ เวียงโยนกที่ล่มอยู่บริเวณเวียงหนองในเขตอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (Ongsakul, 2018) และสอดคล้องกับมิติทางภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาที่บริเวณเวียงหนองล่องตั้งอยู่บริเวณตำแหน่งรอยเลื่อนแม่จันเกิดตำนานเวียงหนองล่องดังกล่าว เวียงหนองล่องเป็นส่วนหนึ่งของแอ่งในเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นที่ราบลุ่มขนาดใหญ่และด้วยความที่ภูมิประเทศเป็นแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเกษตรจึงเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานของผู้คนในมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีหลายตำนานกล่าวถึงเวียงหนองล่องแห่งนี้ไว้ว่า เมื่อในสมัยกษัตริย์นามว่า “พระเจ้าสิงหนวัติ” ได้นำชาวบ้านให้มาที่ตั้งเมืองแห่งนี้และได้ขนานนามว่า “เมืองโยนกนาคนาคพันธุ์สิงหนวัติ”

และได้ขึ้นปกครองเมืองเรื่อยมาจนถึงสมัยพระเจ้ามหาไชยชนะ กระทั่งวันหนึ่งมีผู้จับปลาไหลเผือกขนาดใหญ่ ได้จึงได้นำมาแบ่งกันกินทั่วเมืองยกเว้นเพียงหญิงม่ายผู้หนึ่งที่เว้นการทานเนื้อสัตว์ ในคืนวันนั้นเองได้เกิด แผ่นดินไหวอย่างรุนแรงจนเมืองแห่งนี้ได้ถล่มลงเหลือแต่บริเวณเกาะแม่ม่าย (Saimueangnai, 2014) เวียง หนองล่องซึ่งตามตำนานสิงหนวัติกุมารเล่าถึงการเข้ามาในดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำกก ของชาวไทยเทศ มีผู้นำ คือ สิงหนวัติกุมารได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 12 คือ เมืองโยนกนาคนันท์ หรือเมืองโยนก นันเือง และมีการอยู่อาศัยเรื่อยมา จนถึงราวพุทธศตวรรษที่ 17 ได้เกิดเหตุอาเพศ ตำนานเล่าว่าชาวเมืองได้จับ ปลาไหลเผือกมากิน ทำให้เกิดแผ่นดินไหว บ้านเมืองล่มสลายหายไปในพื้นที่สุด ชื่อเรียก “โยน” หรือ “ยวน” ที่เรียกกลุ่มคนและแคว้นบริเวณลุ่มแม่น้ำกกตั้งแต่สมัยพญามังรายจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์นั้น น่าจะมีที่มาจาก ชื่อเมืองโยนก ซึ่งแสดงถึงการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตั้งแต่ยุคตำนานจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ หลายท่านเห็นว่า เมืองโยนกนี้ ไม่น่าจะเป็นเพียงเมืองในตำนาน เพราะลักษณะการเล่าเรื่องในตำนานบอกถึง ความทรงจำถึงเมืองที่เคยรุ่งเรืองมาก่อน นักวิชาการสันนิษฐานว่าเมืองโยนกที่ล่มสลายไป น่าจะมีที่ตั้งอยู่ 2 บริเวณ คือ บริเวณเวียงหนองล่อง (หรือเวียงหนองหล่ม ในภาษาเหนือ) ในพื้นที่รอยต่อระหว่างอำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และอีกบริเวณคือ หนองหลวง ในพื้นที่อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย ซึ่งทั้งสองแห่งนี้ มีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำเช่นเดียวกัน แต่จากหลักฐานโบราณสถานและ โบราณวัตถุ ทำให้เชื่อว่าเมืองโยนกอยู่บริเวณเวียงหนองหล่ม มีน้ำหนักรากกว่า นอกจากนั้น เวียงหนองหล่ม ยังตั้งอยู่บนบริเวณรอยเลื่อนแม่จัน ที่ยังเป็นรอยเลื่อนที่มีพลัง พื้นที่เวียงหนองหล่มกินพื้นที่ 4 ตำบล ในสอง อำเภอ ได้แก่ ตำบลจันจว้า ตำบลท่าข้าวเปลือก ตำบลจอมสวรรค์ อำเภอแม่จัน และตำบลโยนก อำเภอเชียง แสน มีการสำรวจทางโบราณคดีพบโบราณสถาน ทั้งวัดร้างและแหล่งเตาเผาโบราณ จำนวน 78 แห่ง อย่างไรก็ตาม โบราณวัตถุและโบราณสถานที่สำคัญพบในพื้นที่เวียงหนองหล่ม สามารถกำหนดอายุได้ในราวช่วงสมัย ล้านนาเท่านั้น ยกเว้น กลองมโหระทึก ที่ชาวบ้านพบจากหนองเขียว ที่มีอายุเก่าแก่ไปถึงสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ 2,000 – 2,500 ปีมาแล้ว หากดูตำแหน่งที่ตั้งประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดี ส่วนใหญ่ที่พบแล้ว จะเห็นได้ว่าเวียงหนองหล่มตั้งอยู่บนเส้นทางระหว่างเมืองเชียงรายและสบกก (บริเวณที่ แม่น้ำกกไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขง) และระหว่างเมืองเชียงรายกับเมืองเชียงแสน โดยหากล่องแม่น้ำกกจาก เมืองเชียงรายมาจนถึงเวียงหนองหล่มก่อนจะเข้าไปยังเมืองเชียงแสน ชุมชนบริเวณนี้จึงน่าจะเป็นชุมชนแห่ง หนึ่งที่มีความสำคัญต่อเมืองเชียงแสน อาจจะในฐานะชุมชนที่เป็นแหล่งหาปลา หรือแหล่งเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นที่ชุ่มน้ำที่มีแม่น้ำสาขาไหลเชื่อมไปยังแม่น้ำโขง จึงเป็นบริเวณที่มีปลาชุกชุม และมีแม่น้ำ สายย่อย เหมาะแก่การเพาะปลูก อย่างไรก็ตาม ในพื้นเมืองเชียงแสนกล่าวว่า พญาแสนภูได้สร้างเมืองเชียง แสนขึ้นบนเวียงเดิม ดังนั้นอาจจะเป็นไปได้ว่า เวียงเดิมที่กล่าวถึงในตำนานอาจจะกินพื้นที่กว้างขวางถึงบริเวณ เวียงหนองหล่ม แต่จุดที่ตั้งเมืองเชียงแสนอาจจะเป็นเมืองเดิมที่มีการอยู่อาศัยอย่างเบาบาง จึงยังไม่พบ หลักฐานการตั้งถิ่นฐานสมัยก่อนล้านนาก็เป็นไปได้ (Tarugsa, 2022)

ภาพประกอบที่ 1 ภาพแสดงบริเวณที่ตั้งเวียงหนองหล่ม

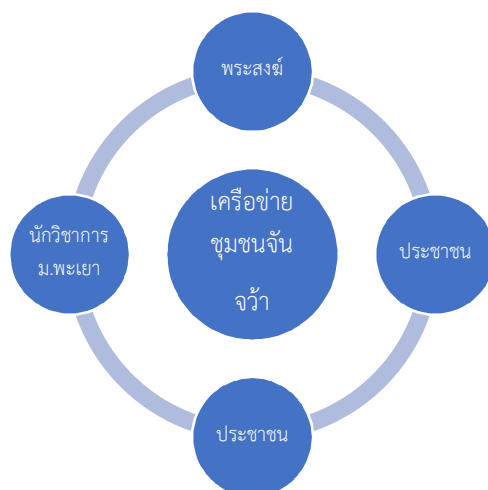
ภาพประกอบที่ 2 รูปปั้นปลาไหลเผือกวัดป่าหมากหน่อ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

จากข้อมูลทางภูมิประวัติศาสตร์ข้างต้นสันนิษฐานว่าพื้นที่วัดป่าหมากหน่อ ตำบลจันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ในปัจจุบันเป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับตำนานดังกล่าว วัดป่าหมากหน่อเป็นโบราณสถานที่เป็นวัดมาก่อนในอดีตซึ่งได้พบหลักฐานโบราณวัตถุหลายชิ้นบ่งบอกถึงความเป็นวัดมาก่อน เช่น ซากเจดีย์ เนินพระวิหารหรืออุโบสถ และบ่อน้ำสำหรับสรงเจดีย์ ซึ่งอยู่ใกล้บริเวณเดียวกับเจดีย์ พร้อมทั้งมีเศษอิฐโบราณ รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากและเคยพบพระพุทธรูปหลายองค์ในบริเวณเดียวกัน ทั้งนี้วัดนี้แต่เดิมมีสภาพเป็นเกาะ ประชาชนท้องถิ่นอำเภอแม่จันรู้จักเกาะนี้ในชื่อ “เกาะแม่ม่าย” อยู่ห่างจากแผ่นดินประมาณ 200 เมตร มีอาณาบริเวณประมาณ 10 ไร่ วัดแห่งนี้ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากผู้มีจิตศรัทธาขึ้นมาใหม่ในปีพุทธศักราช 2523 และปัจจุบันได้รับการพัฒนาให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมสำหรับพุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไป

(Saimueangnai, 2014) จากข้อมูลข้างต้นพบว่า วัดป่าหมากหน่อมีทุนทางประวัติศาสตร์ด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย ด้านภูมิประวัติศาสตร์ ด้านโบราณคดี ด้านคติความเชื่อ ที่ถือเป็นมรดกของวัดแห่งนี้ แต่ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ที่ผ่านมามีผลให้การรับรู้และการท่องเที่ยวบริเวณวัดซบเซาลง คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงได้ดำเนินโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG เพื่อร่วมกันสร้างเครือข่ายชุมชนจันทวีและร่วมค้นหาทุนทางประวัติศาสตร์วัดป่าหมากหน่อ ดังจะกล่าวในประเด็นถัดไป

เครือข่ายชุมชนจันทวีกับทุนทางประวัติศาสตร์วัดป่าหมากหน่อ

จากที่ได้กล่าวถึงความสำคัญด้านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของวัดป่าหมากหน่อจากประวัติศาสตร์และตำนานพื้นถิ่นแห่งเวียงหนองล่องหรือเวียงโยนกข้างต้น ทางคณะผู้เขียนได้ลงพื้นที่และร่วมจัดประชุมกับกลุ่มเครือข่ายชุมชนจันทวี ประกอบด้วย ผู้นำสงฆ์ (เจ้าอาวาสวัดป่าหมากหน่อ) กลุ่มนักวิชาการมหาวิทยาลัยพะเยาที่เป็นคณะทำงานโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยาที่รับผิดชอบพื้นที่ตำบลจันทวี อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และกลุ่มประชาชนตำบลจันทวี อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายที่เข้าร่วมเป็นคณะทำงานในครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้นำสงฆ์จำนวน 1 รูป นักวิชาการมหาวิทยาลัยพะเยา 3 ท่านและภาคประชาชน 10 ท่าน

ภาพประกอบที่ 3 แผนภาพเครือข่ายชุมชนจันทวีกับการจัดการทุนทางประวัติศาสตร์

จากแผนภาพเครือข่ายชุมชนจันจว้าที่กล่าวมา มีกระบวนการทำงานของเครือข่ายเชิงพรรณนาโดยภาพรวมกล่าวคือ คณะทำงานเครือข่ายชุมชนจันจว้ามีการประชุมร่วมกันทั้งในรูปแบบ Onsite และ Online กับประชาชนในพื้นที่ตำบลจันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เพื่อค้นหาและสำรวจพื้นฐานและบริบทด้านต่าง ๆ ของตำบลจันจว้าและมีการกำหนดประเด็นร่วมกันเพื่อค้นหาอัตลักษณ์ สินค้าและบริการ รวมทั้งทุนทางประวัติศาสตร์ตำบลจันจว้าร่วมกัน ซึ่งปรากฏว่า วัดป่าหมากหน่อเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของตำบลจันจว้า (ThongOran, 2020) ก่อปรกกับการปรึกษาหารือกับเจ้าอาวาสวัดป่าหมากหน่อ ยิ่งสะท้อนว่าอาณาบริเวณวัดแห่งนี้มีทุนทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจมากมาย คำว่า ทุนทางประวัติศาสตร์ (Historical Capital) หมายถึง การนำข้อมูลเรื่องราวที่มีเค้าโครงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทใดประเภทหนึ่ง ที่มีในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ตำนานพื้นถิ่น คำบอกเล่าทางประวัติศาสตร์ เอกสารต่าง ๆ ที่มีการบันทึกไว้ทั้งเอกสารชิ้นต้นหรือเอกสารชิ้นรอง เพื่อเกิดความรู้ ตระหนัก รักในท้องถิ่นรวมทั้งนำข้อมูลมาต่อยอดเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่คนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในอนาคต ทางคณะทำงานเครือข่ายชุมชนจันจว้าจึงได้ร่วมกันค้นหาทุนทางประวัติศาสตร์ของวัดป่าหมากหน่อได้ดังต่อไปนี้

1. โบราณวัตถุประเภทตุ้มถ่วงแหและเครื่องมือหิน ซึ่งในพื้นที่วัดแห่งนี้ยังพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่สามารถระบุได้ว่าที่แห่งนี้เคยมีการใช้ชีวิต เคยมีการดำรงชีวิต และวิถีชีวิตของผู้คนอยู่จริง ๆ โดยสิ่งที่พบนั้น มีอยู่ 4 ชิ้น ได้แก่

1) ตุ้มถ่วงแห ขนาด ยาว 7.4 เซนติเมตร กว้าง 3 เซนติเมตร ซึ่งมีลักษณะเป็นดินเผา มีรูปร่างทรงกระบอก ปลายสองข้างรี ตรงกลางเจาะเป็นรูกลวง ใช้สำหรับถ่วงปากแหให้จมลงเวลาทอดแหจับสัตว์น้ำ

ภาพประกอบที่ 4 ตุ้มถ่วงแห ขนาด ยาว 7.4 เซนติเมตร กว้าง 3 เซนติเมตร

2) ตุ้มถ่วงแห ขนาด ยาว 5 เซนติเมตร กว้าง 2.8 เซนติเมตร ซึ่งมีลักษณะเป็นดินเผา มีรูปร่างทรงกระบอก ปลายสองข้างรี ตรงกลางเจาะเป็นรูกลวง ใช้สำหรับถ่วงปากแหให้จมลงเวลาทอดแหจับสัตว์น้ำ

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565)

ภาพประกอบที่ 5 ตุ่มถ่วงแห ขนาด ยาว 5 เซนติเมตร กว้าง 2.8 เซนติเมตร

3) ตุ่มถ่วงแห ขนาด ยาว 4.2 เซนติเมตร กว้าง 3.1 เซนติเมตร ซึ่งมีลักษณะเป็นดินเผา มีรูปทรงกระบอก ปลายสองข้างรี ตรงกลางเจาะเป็นรูกลวง ใช้สำหรับถ่วงปากแหให้จมลงเวลาทอดแหจับสัตว์น้ำ

ภาพประกอบที่ 6 ตุ่มถ่วงแห ขนาด ยาว 4.2 เซนติเมตร กว้าง 3.1 เซนติเมตร

4) เครื่องมือหิน ขนาด ยาว 14.5 เซนติเมตร กว้าง 5 เซนติเมตร ซึ่งมีลักษณะเป็นหิน ซึ่งมีลักษณะเป็นขวานหินขัด ไม่มีป่ำ สมัยหินใหม่ อายุประมาณ 3,000-5,000 ปี พบที่วัดป่าหมากหน่อ (เกาะแม่หม้าย)

ภาพประกอบที่ 7 เครื่องมือหิน ขนาด ยาว 14.5 เซนติเมตร กว้าง 5 เซนติเมตร

โดยโบราณวัตถุที่พบทั้ง 4 ชิ้นนี้ ปัจจุบันถูกเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ ซึ่งพระพันทิพย์ อัครปัญญา เจ้าอาวาสวัดป่าหมากหน่อ ตำบลจันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ได้มอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2532 และเกาะแม่หม้ายแห่งเมืองโยนกนาคพันธุ์นั้นเป็นที่ตั้งของวัด

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2565)

ป่าหมากหน่อในปัจจุบัน ซึ่ง “วัดป่าหมากหน่อ” ที่เรียกชื่อนี้เนื่องจาก สมัยก่อนมีผู้พบเห็นต้นหมากเล็ก ขึ้นอยู่บนเกาะนี้จำนวนมาก ซึ่งต้นหมากเล็ก ๆ นั้น เรียกเป็นคำเมืองว่า “หมากหน่อ” แต่ต่อมาต้นหมากพวก นั้นก็ได้สูญพันธุ์ไปแล้ว

ภาพประกอบที่ 8 ประวัติวัดป่าหมากหน่อ

2. พระวิหาร ซึ่งในพระวิหารมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นพระประธาน ซึ่งเมื่อก่อนเป็นแท่นวิหารเก่า ซึ่งได้รับการบูรณะมาตั้งแต่ครุบาบุญชุ่ม ซึ่งได้สร้างพระประธานขึ้นมา ที่ไม่เหมือนที่อื่น เรียกว่า ปรางพระสิงห์ 1 (ติด น้ำมนต์)

ภาพประกอบที่ 9-10 พระวิหารวัดป่าหมากหน่อ และพระประธาน พระปรางพระสิงห์ 1 (ปางติดน้ำมนต์)

3. พระธาตุโยนกนกรและบ่อน้ำทิพย์ ซึ่งบริเวณนี้เคยมีแท่นพระธาตุเก่ามาก่อน และได้รับการบูรณะ มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2533-2534 โดยได้สร้างทับแท่นเก่า โดยปกติทางเหนือจะสร้างบ่อน้ำทิพย์ไว้ข้าง ๆ พระธาตุ เพื่อตักน้ำมาสรงน้ำพระธาตุ บ่อน้ำนี้มีความลึกมาก ชาวบ้านก็จะตักเอาไปประกอบพิธีต่าง ๆ ตามความเชื่อ บางคนเอาไปทำน้ำมนต์ บางคนก็ตักเอาไปอาบหวังให้หายป่วยหายไข้

ภาพประกอบที่ 11-12 พระธาตุโยนนคร และบ่อน้ำทิพย์

4. ศาลเจ้าย่าบัวเขียว บริเวณสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ เป็นที่สถิตดวงวิญญาณของเจ้าแม่บัวเขียว หญิงม่ายคนเดียวที่ไม่ได้กินปลาไหลเผือก นานนับพันปีมาแล้วด้วยความรักและความห่วงแหนแผ่นดินชัยบุรีศรีนาครินทร์ แม้แผ่นดินและเมืองจะล่มจม เป็นเวลาเนิ่นนานเพียงใดทิพย์วิญญาณแห่งเจ้าแม่ก็ยังเฝ้ารอคอยติดตามผู้ที่ผูกพันเกี่ยวข้องกับสถานที่แห่งนี้ แม้จะไปจุติ ณ แดนใดให้กลับมาพลิกฟื้นแผ่นดินเมืองโยนนครให้รุ่งเรืองเช่นอดีตกาล เจ้าแม่จึงอวยพรให้ท่านผู้มีจิตกุศลทั้งหลายที่มาขอพรจากเจ้าแม่ จะพบผลสัมฤทธิ์ผลตามที่ท่านปรารถนา

ภาพประกอบที่ 13 ศาลเจ้าย่าบัวเขียว

5. วังพญาปลวก เป็นคติความเชื่อส่วนบุคคล โขคลาภเป็นของใครก็ของใคร ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าใครจะมาขออะไร ทุกข์ร้อนด้วยเรื่องอันใดก็สุดแล้วแต่ แต่ที่ได้ยินได้ฟังมาถึงผลสำเร็จก็มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวเลขเท่านั้น

ภาพประกอบที่ 14 วังพญาปลวก

6. แมงสึหู้ห่าตา ซึ่งเชื่อกันว่าหากใครของพรแล้วสมหวัง ก็จะนำถ่านมาถวายท่าน เนื่องจากมีตำนานเล่าขานกันว่าแมงสึหู้ห่าตา กินถ่านร้อนเป็นอาหาร

ภาพประกอบที่ 15 แมงสึหู้ห่าตา

7. ศาลาพระเจ้าทันใจ ซึ่ง “หลวงพ่อตันใจ” เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่มีอายุเก่าแก่กว่า 1,400 ปี ท่านบันดาลให้ผู้ที่ไม่ขอพร จะมีโชคลาภ เงินทอง ตามตำนานเล่าขานว่าองค์หลวงพ่อตันใจนี้ ท่านมีญาณวิเศษเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ และยังมีอีกหลายต่อหลายครั้งที่มิมีผู้คนเดินทางจากทั่วสารทิศเพื่อมาขอพร ขอโชคลาภ เงินทอง กราบไหว้อธิฐานแล้วได้ผลทันตาเห็นผลทันใจ ขอพรเพียงไม่กี่วัน ไม่กี่เดือน พรที่ขอก็จะสัมฤทธิ์ผลดังปาฏิหาริย์ ประชาชนส่วนใหญ่ก็จะเดินทางกลับมา เพื่อถวายดอกมะลิมาแก้บน และเคล็ดลี้ลับสิ่งสำคัญในการอธิษฐานขอพร คือ ขอได้เพียงอย่างเดียวเท่านั้นท่านถึงจะให้พรได้สมใจหวัง

ภาพประกอบที่ 16 พระเจ้าทันใจ

8. รอยพระพุทธรูปจำลอง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปว่า เกิดจากการประทับของพระพุทธรูปโดยตรงตามคติความเชื่อของศรีลังกาว่า ชาวลังกามีความเชื่อว่าพระพุทธรูปทรงประทับรอยพระพุทธรูปไว้ให้ประชาชนสักการบูชา 5 แห่งได้แก่ รอยพระพุทธรูปบนเขาสุมนภูฏ รอยพระพุทธรูปบนเขาสุวรรณมาลิก รอยพระพุทธรูปบนเขาสุวรรณบรรพต รอยพระพุทธรูปที่เมืองโยนก และรอยพระพุทธรูปบนหาดริมแม่น้ำนันทาอินเดียซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งพระพุทธรูปศาสนาที่แท้จริง ซึ่งที่วัดป่าหมากหน่อมียรอยพระพุทธรูปจำลองที่แกะมาจากหินแม่น้ำโขงเพียงก้อนเดียว และนอกจากนั้นถ้ามองจากภาพมุมสูงจะพบว่าวัดป่าหมากหน่อที่ตั้งอยู่ตรงกลางบนพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่เมื่อมองจากภาพมุมสูงจะมองเห็นคล้ายกับรอยพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ถูกล้อมไปด้วยหนองน้ำ

จากทุนทางประวัติศาสตร์ข้างต้นของวัดป่าหมากหน่อ ตำบลจันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายที่กล่าวมาสะท้อนถึงสถานที่ที่มีคุณค่าและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ (Story) จากชุมชนที่ถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของตำบลจันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงรายที่สามารถนำข้อมูลทุนทางประวัติศาสตร์วัดป่าหมากหน่อไปใช้ขยายกับเครือข่ายชุมชนจันจว้ากลุ่มอื่น ๆ อาทิ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถื่น ผู้นำทางวัฒนธรรม และทางคณะผู้เขียนมีข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

1. สร้างและขยายเครือข่ายชุมชนจันจว้าในการจัดการทุนทางประวัติศาสตร์วัดป่าหมากหน่อ ประกอบด้วย กำนันและผู้ใหญ่บ้านตำบลจันจว้าได้ คณะผู้บริหารเทศบาลตำบลจันจว้า สภาวัฒนธรรมตำบลจันจว้า ประชาชนชาวบ้าน สถานศึกษา สถานองค์กรชุมชนตำบลจันจว้า

2. จัดตั้งคณะทำงานชำระประวัติศาสตร์ท้องถิ่นวัดป่าหมากหน่อเพื่อค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพิ่มเติม โดยมีเครือข่ายชุมชนจันจว้าเป็นตัวขับเคลื่อนประสานงาน

3. จัดทำข้อเสนอโครงการจัดทำหนังสือทางวิชาการ วัดป่าหมากหน่อ : ทุนทางประวัติศาสตร์และการจัดการ

4. จัดทำข้อเสนอโครงการป้ายข้อมูลทางประวัติศาสตร์และเรื่องเล่า (Story) ของวัดป่าหมากหน่อ

5. จัดทำกาดนัดประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีวงเสวนาพูดคุยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนจันจว้า รวมถึงพื้นที่รอยต่อใกล้เคียง จัดขายสินค้าท้องถิ่นของตำบลจันจว้า เป็นประจำทุกเดือนหรือทุกเทศกาลงานประเพณีวัฒนธรรมสืบสองเดือนล้านนา

6. จัดรถม้าหรือพาหนะเพื่อบริการนักท่องเที่ยวบริเวณวัดและรอบวัดในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์โดยมีมัคคุเทศก์จากคนในชุมชน

อย่างไรก็ตามจากข้อเสนอแนะทั้งหกประการที่ทางคณะผู้เขียนได้กล่าวมาข้างต้น ทางเครือข่ายชุมชนจันจว้าและชุมชนอื่น ๆ สามารถนำไปเลือก รับ ปรับ ใช้ ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชนเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนต่อไปได้

สรุป

จากเนื้อหาทั้งหมดนั้น ทำให้ทราบถึงความสำคัญของวัดป่าหมากหน่อ ตำบลจันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในฐานะเมืองในตำนานพื้นถิ่นเวียงโยนกหรือเวียงหนองล่องแห่งตำนานปลาไหลเผือกที่เรื่องราวสอดคล้องกับข้อมูลทางภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาเกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงในระยะเวลา 1.800 ปีที่แล้วในอาณาบริเวณดังกล่าวในแง่มุมทางภูมิประวัติศาสตร์ล้านนา และทางเครือข่ายชุมชนจันจว้าจึงได้ร่วมกันค้นหาทุนทางประวัติศาสตร์ที่เรื่องราวและข้อมูลสามารถนำไปสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและต่อยอดเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่กินได้แก่ชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ของหน่วยงานและองค์กร ถึงการพัฒนาประสิทธิภาพส่วนบุคคล ตลอดจนการเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อยอดสำหรับผู้สนใจ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1.1 ควรให้มีการสร้างและขยายเครือข่ายชุมชนจันจว้าต่อการจัดการทุนทางประวัติศาสตร์วัดป่าหมากหน่อกับภาคีเครือข่ายอื่น ๆ อาทิ ผู้นำท้องที่ ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา สภาวัฒนธรรม ปราชญ์ชาวบ้าน

1.2 ควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำโครงการเชิงบูรณาการการจัดการทุนทางประวัติศาสตร์วัดป่าหมากหน่อโดยเครือข่ายชุมชนจันจว้าเป็นผู้เสนอของบประมาณ

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการทุนทางประวัติศาสตร์ของเครือข่ายชุมชนอื่น ๆ ในเขตภาคเหนือและภูมิภาคอื่น ๆ

2.2 การนำข้อมูลทุนทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความสำนึกรักท้องถิ่นของกลุ่มเยาวชนนักเรียนในสถานศึกษาแต่ละชุมชน.

References

- Damrikul, S. (1999). Lanna : Enviroment, Society and Culture. Bangkok: Thai Heritage.
- Damrikul, S. (2002). Land of Lanna. Bangkok: Dan Suttha.
- Ongsakul, S. (2018). History of Lanna. Bangkok: Amarin.

- Saimueangnai, P. (2014). The Study of Budda's Important in Chiang Rai Province for Strengthen Potential Management of Learning and Cultural Tourism. (Master Dissertation). Chiang mai University. Chiang mai.
- Tarugsa, N. (2022). Yonok, the regendary city of lanna. Retrieved October 9, 2022, from <https://www.finearts.go.th/fad7/view/26134>.
- ThongOran, C. (2020). Wat Pa Mak Nor. Graduate School. Mahachulalongkornrajavidyalaya University.